

Ludská prirodzenosť ako fundament dôstojnosti osoby

R.Balák

Mysterium humanum je kontinuálnou a najpodstatnejšou výzvou pre človeka, hľadajúceho pravdu o sebe samom, v priebehu celej histórie existencie človeka v jemu známom čase a priestore. Historický aspekt tejto reflexie, spolu s reflexiou nad človekom prebiehajúcou *hic et nunc*, je oknom poznania do realitu dneška ale i pre mystérium zajtrajška.

Reflektujúc schematicky celú históriu hľadania pravdy o človeku možno vidieť rôznosť existenciálnych stavov poznania vyjadrených v termínoch ako *animal*, *animal sociale*, *dzoon politikon*, *homo oeconomicus*, *homo faber*, *homo artifex*, *homo religiosus*, *homo idealis*, *homo perfectus*, *homo sapiens*, *homo sovieticus*, *homo coelestis*, *homo aeternus*, *homo resurrectus* ale i iných. Rôzne druhy antropogenézy ako kreacionizmus, zdanlivý autokreacionizmus, kreacionistický evolucionizmus, čistý evolucionizmus ponúkajú odpovede, ktoré súvisia s problematikou človeka a jeho prirodzenosti.

Východiskom filozofickej a parciálne teologickej reflexie je postoj úcty voči už dosiahnutému pravdivému širokému spektru poznaniu človeka o ňom samom¹, vyjadrujúcemu bytostnú túžbu človeka po pravde, ale primárne postoj úcty voči všetkému čo je prítomné v človeku ako niečo, čo je prirodzené pre ľudskú osobu.

Fenomén človeka a špecificky jeho ľudská prirodzenosť je bezpochyby fundamentálnou témou filozoficko-antropologických výskumov nielen vo filozofickom priestore ale i v oblasti psychológie, sociológie, hermeneutiky, histórie, pedagogiky, teológie a iných vied. Pre úprimné poznávanie pravdy o človeku, o jeho prirodzenosti, je potrebný rešpekt voči serióznemu (objektívnemu) výskumu ale i bytostný postoj otvorenosti ľudskej mysle v celej jej dimenzii, pri zohľadnení špecializačného prístupu jednotlivých vied, hoci ani jedna z nich neprezentuje plnosť poznania pravdy o tomto probléme.

Zohľadňujúc intelektuálnu a kultúrnu klímu posledných 200 rokov (euroatlantickej civilizácie), špecificky však 20.storočie, najmä jeho druhú polovicu, poznačenú ambivalentným ovocím racionalizmu a humanizmu, možno konštatovať, že reflexia nad pojmami človek a ľudská prirodzenosť, je poznačená novým chápaním, charakteristickým možnosťou filozofickej ale i teologickej alternatívy vo vzťahu k objektívnej pravde.

Elimináciou absolútnych (objektívne pravdivých) hodnôt, absolútnej (objektívnej) pravdy (o človeku), absolútnych (objektívnych) noriem povstal nový gnozeologický a metodologický prístup k problematike človeka. Konzekvenciou je vznik priepasti medzi jednotlivými východiskami racionálnej reflexie a poznania človeka i jeho prirodzenosti, spôsobené i opustením klasického fundamentu protikladu, čo nasmerovalo filozofické

¹ Je vhodné poznamenať, že autor sa fenomenologickým dialógom parciálne, ale kriticky, inšpiruje z antropologickej školy rímskeho tomizmu, ktorú reprezentuje R. Garrigou-Lagrange, nadväzujúcej na metafyziku aristotelovského a tomistického chápania človeka, pričom nemožno poprieť inšpiráciu interpretácii E. Gilsona, C. Fabroa a J. de Financea (*Etre et agir dans philosophie de Saint Thomas*. Paris 1945), M. Schelera (*Der Formalismus in der Ethik und die materiale Wertethik. Mit besonderer Berücksichtigung der Ethik Immanuel Kants*. In: *Jahrbuch für Philosophie und phänomenologische Forschung* 1913 Bd.1;1916 Bd. 2) zohľadňujúc tak predchodcov K. Wojtylu a niektorých európskych reprezentantov (niekedy sčasti existenciálneho) neotomizmu, na ktorých nadviazala lublinská škola, predovšetkým M.A. Krapiec. Nepochybne najväčší filozofický vplyv na reflexiu má K. Wojtyla a jeho dielo *The Acting Person*, Dordrecht 1979, pričom poľský originál *Osoba i czyn* je z roku 1969 vydaný v Krakowe. Samotná (parciálna) inšpirácia však neznamená úplné stotožnenie sa s neotomizmom (najmä existenciálnym) ako filozofickým smerom, či tendenciou ľudského myslenia v oblasti filozofie alebo teológie, a to z metodologických dôvodov, konkrétne z dôvodu zmeny nazerania na pravdu a na jej chápanie.

chápanie pravdy divergentne od pojmov príčiny a účinku, od pravdy a jej logického protikladu, od tézy a antitézy, smerom k syntéze².

Napriek týmto vplyvom sa antropologické a filozofické pokusy objasnenia tajomstva človeka v perspektíve jeho prirodzenosti koncentrujú nielen na konštitutívny fundament ale i na špecifické elementy ako rozum, inteligenciu, slobodu, svedomie a spirituálnosť človeka.

Ak je ochota prehliť poznanie fundamentálnych elementov ľudského bytia ako osoby, súčasne sa predpokladá otvorenosť človeka zamyslieť sa nad genézou ľudského bytia, jeho existenciou, teleológiou, zmyslom jeho existencie, ako ľudského subjektu. To predisponuje vypracovanie fundamentálneho antropologického nazerania, ba dokonca povstanie vedy o človeku, ktorej ovocím je špecifické nazeranie na ľudskú prirodzenosť a dôstojnosť v perspektíve ľudskej osoby, dokonca v tom istom civilizačnom či kultúrnom priestore³.

1. Reflexia pojmov človek a ľudská prirodzenosť v metodologickom a historickom kontexte

Bytostná túžba človeka, ktorá je mu vlastná a prirodzená, vedieť kým je, sprevádza človeka celou jeho históriou existencie a jeho myslenia, čo špecificky poznačilo najmä dvadsiate storočie, ktoré je v istom zmysle antropologickým či skôr antropocentrickým storočím. Otázka antropogenézy, zmyslu a cieľa človeka sa objavila s novou intenzitou. Možno konštatovať, že potreba poznania seba samého môže byť chápaná ako teoretická či praktická možnosť alebo nevyhnutnosť či povinnosť. Ba viac než to, všetci ľudia sú, vzhľadom na fakt, že sú nositeľmi dôstojnosti, že sú osobami obdarovanými rozumom a slobodnou vôľou – čiže sú osobne zodpovední hľadať pravdu, spoznanú pravdu afirmovať a usporiadať život ([1],nr. 20).

Môže vôbec človek skutočne prežívať vlastnú existenciu naplno, pravdivo a napredovať na zložitej ceste vlastnej bytostnej realizácie bez toho aby objavil, spoznal a afirmoval zmysel vlastnej existencie? Zaiste nie, veď filozofické bádanie sa koncentruje na prezentáciu odpovede na jednu z podstatných otázok „*Quis est?*“ - „*Kým je?*“

Problém chápania človeka a jeho prirodzenosti je teda starý ako sám človek, teda pravdepodobne niet kultúry či civilizácie, ktorá by nehľadala odpoveď na danú otázku. Hľadajúc odpoveď v histórii, vo svojom srdci, rozume, svedomí, hĺbke svojho vedomia a podvedomia, človek spoznáva mantinely vlastnej prirodzenosti, v rámci ktorej stretáva *mysterium* svojho bytia – existencie. Odhaľovanie tohto *mysterium* chápe človek ako svoje bytostné poslanie, lebo ono je realizáciou procesu hľadania domova ([2],47). Čo však človeka pobáda k plnšiemu hľadaniu pravdy o sebe samom, k neustálemu úsiliu o niečo vyššie, dôležitejšie, vznešenejšie a podstatnejšie, čo má bytostný vzťah k nemu samému? Už len pokusy hľadať túto odpoveď v rámci ľudskej prirodzenosti, v podstate utvárajúcej človeka ako osobu, viedli k intelektuálnemu napätiu medzi dosiahnutými výsledkami ľudského poznania.

V rámci rešpektovania vedeckých výskumov a ich výsledkov možno vyjadriť presvedčenie, že sa človek nemôže limitovať výlučne len na tie rozmery poznania, ktoré dosiahol či už v rovine *abstractio* alebo v empirickej rovine (ktorej je často neadekvátne pripisovaný väčší význam, než v skutočnosti má). Totiž ak sa chce pravdivo analyzovať fenomén človeka a jeho prirodzenosti, dôjde sa automaticky k poznaniu, že človek je odlišný

² Širšie na túto tému porovnaj SCHAEFFER F.A., *The God Who Is There*. Kent 1968, najmä 1. časť (5 kapitol). Dôležitú úlohu v tomto procese zohrali Kant, aj keď len parciálne, iníciačne Hegel, pričom Kierkegaard, označovaný ako otec moderného myslenia existenciálneho charakteru, ako prvý prekročil hranicu takejto metodológie.

³ V samotnom európskom priestore reflexie nad danou problematikou sa objavila inšpirujúca a vzájomne sa obohacujúca špecifickosť nazerania na problematiku v západnom a stredovýchodnom teritóriu Európy, čo umožňuje plodný dialóg pri objavovaní pravdy o človeku ako osobe, ktorá je nositeľom dôstojnosti. Synteticky o tomto jave pojednáva S. Grygiel. Por. GRYGIEL S. *L'uomo visto dalla Vistola*. Bologna 1978.

od prírody omnoho viac, ako sa zdá na prvý pohľad – dokonca je podstatne odlišný, napriek skutočnosti, že jestvuje v prírode, vo svete a v kozme, ako vo svojom časopriestorovom prirodzenom prostredí.

Človek je podstatou situovanou na čelnom mieste hierarchie biotického sveta, prekračujúcou limity organického živého sveta svojimi duchovnými schopnosťami skrze *actus humanus* a svojimi možnosťami skrze *participatio* na niečom, k čomu je slobodný. V reflexii o človeku a jeho prirodzenosti sa možno koncentrovať na tri zásadné okruhy problematiky a to genéza, štruktúra a interpretácia pravdy.

Antropogenéza človeka imanentne spojená s chápaním ľudskej prirodzenosti je v rámci skúmania reflektovaná z hľadiska striktného prírodného aspektu alebo aspektu filozofie prírody či teologického aspektu.

Prírodný aspekt nazerania na problematiku sa pokúša prezentovať a zdôvodniť proces zmien, ktoré mali smerovať k vzniku druhu *homo sapiens*, opierajúc sa o predpoklady a údaje z vykopávok, pričom komparatívnou metódou stanovuje spoločné alebo odlišné vlastnosti medzi človekom a zvieratami⁴. Vakancia empirických údajov, ak sa berie do úvahy časopriestorový priebeh týchto procesov, znemožňuje adekvátne riešenie problematiky, ktorá sa stáva nevyhnutne predmetom hypotéz⁵, čo reálne nedáva nielen uspokojivú odpoveď, ba často je skôr povrchnou alibistickou ignoranciou než serióznym hľadaním pravdy.

Z hľadiska aspektu filozofie prírody, obsahujúceho filozofickú analýzu filogenetického procesu, výsledkom ktorého je človek, ako bytosť fyzicko-spirituálna, čiže vlastne poukazuje a skúma skutočnú tvorivú príčinu psychickosti (duchovnosti, spirituálnosti), ktorá spôsobuje podstatnú odlišnosť človeka (hominizácia) od iných foriem (organického) života v doteraz známom kozme.

Odlišnosť a jedinečnosť človeka, jeho prirodzenosti nespočíva len v prekročení prahu novej psychosociálnej fázy, ale i v schopnosti symbolického správania (zmeny materiálnej manipulácie na symbolickú), predpokladom čoho bol prechod od biologickej finality k vedomej finalite, prejavujúcej sa v *logos* a v algoritme. Abstraktnosť myslenia a sloboda rozhodovania i konania zjavuje, že človek jednoznačne patrí do biosférického sveta ale súčasne ho prevyšuje vďaka reflexnému sebauvedomeniu. Z tohto dôvodu objavenie a bližšie vyjasnenie podstatných elementov, konštituujujúcich ľudskú prirodzenosť prináleží viac filozofii, ktorá prekračujúc kompetencie prírodných vied, majúcej k nej komplementárny charakter, dosahuje väčšiu plnosť poznania⁶.

Teologický aspekt prezentuje problematiku antropogenézy ľudského bytia v dimenzii vzťahu človeka k Absolútnemu Bytiu čiže k Bohu, ktorého chápe ako Stvoriteľa ľudskej prirodzenosti, rešpektujúc a zachovávajúc kompetencie empirických vied a výsledky antropologického výskumu, ktoré nie sú v rozpore s religióznymi prejavmi. Antropomorfický opis stvorenia sa dnes neinterpretuje doslovne, ba dokonca sa teológia dištancuje od tohto druhu interpretácie a poukazuje na základe komparatívnej histórie náboženstva na fakt, že v babylonskej mytológii a kozmogónii možno nájsť určitú spojitosť s knihou Genezis.

⁴ Je náležité spomenúť aspoň niektorých reprezentantov evolucionizmu (v širokom spektre chápania) ako Ch. Darwin (jeho tvrdenia vyvrátili Ch. Bennejeant, W.K. Gregory, F.Tiney, W.E.Clark), K. Vogt, F. Ameghino, G. Sergi, G. Pilgrin, E. Werth, H.Klaatsch, A.Keith, G. Schalbe, N. Gregory, H. Osborne, F. Weidenreich, R. Dart, G.E.Lewis, E.L.Simons, R.E.Moore, S.L:Washburn,T.Edinger, F.Mayr,G.G. Simpson, F.Koenogswald, C.J.Jolly.

⁵ Nejde len o známe evolučné teórie alebo čas v ktorom údajne nastali podstatné zmeny (proces hominizácie, utvorenie filogenetickej línie človeka, a iné špecifiká) ale predovšetkým o najnovšie (objektívne) poznatky antropológie a molekulárnej genetiky, ktoré sú v rozpore so všetkými známymi hypotézami a teóriami, uvažujúcimi evolučne.

⁶ Hominizáciu človeka, metodologicky vysvetľovanú na základe príčiny a účinku, pochádzajúcu od transcendentného Absolútna prijímajú okrem iných P.M.Perier, A.G.Sertillanges, P. Teilhard deChardin, K. Rahner, K.Klósak, čo odmieta materialistická filozofia vo všetkých svojich modifikáciách.

Vo filozofii je prítomný názor, že antropomorfitické chápanie podstaty Boha a javov vo svete je konzekvenciou nedokonalosti ľudského poznania, a že samotný antropomorfizmus má základ v spirituálno-senzitívnej prirodzenosti človeka, ktorého rozum tvorí pojmy, opierajúc sa o dojmy a predstavy.

V teologickom chápaní sa prezentuje interpretácia biblických textov obsahujúca pravdy, náboženského charakteru, predovšetkým že existencia človeka je kauzálne spôsobená suverénnou silou Absolútneho bytia (v euroatlantickej civilizácii sa používa termín Boh) a ako stvorenie, je človek závislý od Stvoriteľa v celej svojej prirodzenosti, pričom je súčasne korunou stvorenia, pozostávajúc z duchovného i materiálneho elementu, ale i rozdielnych pohľadov v ich ontickej jednote.

Ľudská prirodzenosť je komplikovanou skutočnosťou ak ide o jej štruktúru, keďže na jej jednotlivé elementy možno nazerať z rôznych uhlov pohľadu. Schematicky možno konštatovať, že človek je duchovno-telesnou jednotou.

Pri bližšom skúmaní možno reflektovať biotickú štruktúru a funkciu (základné biologické elementy somatickej dynamiky), psychickú štruktúru a funkciu (dispozície a procesy spojené s nervovým systémom napr. systém poznávací, čiže informačný⁷ a vôľovo-emocionálny⁸, čiže motivačný, pričom je prítomná unifikujúca funkcia spájajúca tieto systémy – vedomé „ja“), spoločenskú (sociálnu) štruktúru a funkciu (súbor určitých vlastností jednotlivca sformovaných pod vplyvom spoločensko-kulturálneho prostredia⁹), bytostnú štruktúru (poukazujúcu na bytostnú odlišnosť a výnimočnosť, stavajúca človeka s jeho špecifickou prirodzenosťou na vrchol hierarchie bytí empiricky daných¹⁰) a nadprirodzenú štruktúru a funkciu (človek ako rozumná a slobodná duchovno-telesná bytosť chápaná v kontexte osoby stvorenej na obraz boží, majúca prirodzený i nadprirodzený rozmer).

V problematike interpretácie jedinečnej podstaty človeka a jeho prirodzenosti možno reflektovať vzťahy človeka a jeho biologické, psychologické, spoločenské a kultúrne správanie súhrnne vyjadrené vo scientisticko-kulturálnom aspekte. Interpretácia ľudského poznania v tomto aspekte v rámci historicity a continuity oscillovala od mechanistickej¹¹, cez biologickú¹², fiziofyzologickú¹³, behavioristickú¹⁴, psychoanalytickú¹⁵, štrukturalistickú¹⁶, sociologickú¹⁷, marxistickú, neopsychoanalytickú¹⁸ až po kognitívnu¹⁹.

⁷ Poznávací systém obsahuje pozorovaciu schopnosť, pamäť, myslenie, komunikáciu.

⁸ Vôľovo-emocionálny systém spája biologické, spoločenské a individuálne činitele dynamiky ľudskej aktivity, zohľadňujúc tak potreby, schopnosť prispôsobenia a emócie človeka. Špecifickou viacvrstvovou kvalitou je vedomie, špeciálne morálne vedomie, pričom štruktúru v danej sfére konštituuje i svedomie a vôľa.

⁹ Realizácia možností v spoločnosti, realizácia človeka ako osoby: modely správania, socializácia, vzťah osoba a spoločnosť, svetonázor, osobnosť, integrácia, hodnoty, interiorizácia, formácia, tvorivosť.

¹⁰ V problematike špecifikácie rovnorodosti či zložitosti ľudského bytia z elementov, funkcionálnej či podstatnej komplexnosti sa vyskytujú rôzne filozofické názory oscilujúce od extrémneho materializmu po extrémny spiritualizmus. Na základe dosiahnutého poznania možno jednoznačne odmietnuť monistické a dualistické stanovisko, lebo prirodzenosť človeka, alebo presnejšie človek ako osoba je čistou psychofyzickou a súčasne substancionálnou jednotou elementov a činiteľov, majúcich rôznorodý charakter.

¹¹ Táto interpretácia bola iniciovaná v 18. storočí J.O. de La Metriem a jej predstaviteľmi boli N.Wiener, H.A.Simon.

¹² Povstala v prvej polovici 19. storočia, na základe popularity hypotézy Ch.Darvina, pričom jej reprezentantami boli okrem iných H.Spencer, E.B.Taylor, J.A.Gobinau.

¹³ Počiatok tejto interpretácie sa situuje do druhej polovice 19. storočia, pričom je charakteristickými predstaviteľmi boli I.M.Sieczonov, I.P.Pavlov a W.M. Biechtereť.

¹⁴ Na počiatku 20. storočia sa inicioval jej vznik a jej rozvoj reprezentovali najmä J.B. Watson a B.F.Skinner.

¹⁵ Rozvoj biológie a psychiatrie inicioval jej vznik na počiatku 20. storočia a reprezentoval ju S.Freud, A. Adler a C. G. Jung.

¹⁶ Povstanie tejto interpretácie na prelome 19. a 20. storočia ovplyvnil R. de Saussure a je reprezentovaná C. Lévi-Straussom.

¹⁷ Vznikla v 19. storočí a veľký vplyv na tento spôsob interpretácie mal A. Comte a E. Durkheim ale i H. Taine.

¹⁸ Zrodila sa v polovici 20. storočia reprezentovaná najmä G. Horneym a E. Frommom.

Filozofický aspekt interpretácie obsahuje reflexiu bytostnej štruktúry človeka a jeho prirodzenosti ale i charakteru jeho konania a predurčenia. Možno konštatovať, že jestvujú dve hlavné tendencie filozofického chápania človeka. Kozmologická, ktorá sa datuje od staroveku po R. Descartesa, reflektuje problematiku na základe chápania kozmu. Antropocentrická tendencia reflektuje celú skutočnosť na základe chápania človeka samého.

Teologický aspekt interpretácie sa koncentruje na bytostné hodnoty človeka a jeho prirodzenosti vo svetle biblického Zjavenia, ktoré dôstojnosť človeka prezentuje v imanentnom a transcendentnom rozmere, objasňujúc zmysel ľudského života a zohľadňujúc nový interpersonálny vzťah človeka, ako partnera Absolútneho bytia – osobného Boha. Z tohto dôvodu je dôležitou kategóriou interpretácie osobná spása človeka.

Teda reflexia nad termínmi „človek“ a „ľudská prirodzenosť“ v kontexte prepojenia s termínom „osoba“ je predovšetkým poukázaním na bytostnú odlišnosť človeka od všetkých ostatných foriem organického života a na jeho špecifickú dôstojnosť a povolanie.

Prirodzenosť – osoba - dôstojnosť

Vyjadrovanie sa o človeku ako o indivíduu, o druhu *homo sapiens* je nedostačujúce ak sa chce vystihnúť podstata a špecifickosť človeka zakorenená v jeho prirodzenosti, vďaka ktorej je podstatne odlišný. Termín „osoba“ sa používa, aby sa naznačilo, že človek nedovoľuje seba samého biologizujúcim spôsobom redukovať iba do toho, čo obsahuje termín „jedinec druhu“, ale má v sebe čosi viac, akúsi špeciálnu plnosť i dokonalosť bytia, pre zvýraznenie ktorého je potrebné použiť slovo „osoba“ ([3],24-26).

Termín „osoba“ predstavuje ešte viac nevysloviteľné tajomstvo než obyčajne vo filozofii či teológii užívaný termín „indivídium“ ([4],304), prezentuje konštitutívne kvality prislúchajúce len ľudskej prirodzenosti. Aj keď osoba v kontexte jej prirodzenosti spadá do oblasti výskumov zmyslových i intelektuálnych, vedeckých i metafyzických, je skutočnosťou veľmi bohatou a to až do takej miery, že napriek dosiahnutému poznaniu je človek v rámci svojej prirodzenosti zostáva parciálne pre seba neustále mystériom.

Predovšetkým predchádzajúce obdobia výskumu sú poznačené výsledkami tomistickej antropológie, pričom sa dnes lepšie interpretujú ale i obohacujú o nové dimenzie, dosiahnuté svetlom ľudského rozumu, ktorý je primárnou pravdou v každom človeku - osobe²⁰.

Podľa neotomistickej filozofickej koncepcie a v rámci teologického aspektu, všetko to, čo je pravdivou dokonalosťou vo stvorenom svete, sa musí nachádzať v najvyššom stupni v Absolútnom Bohu, tak isto aj ľudská osoba, ktorá je korunou diela stvorenia²¹, musí byť realizovaná v Absolútnom Bohu, a to v neporovnateľne dokonalejšom stupni.

Parciálne nadväzujúc a analyzujú definíciu osoby od Boethiusa²², ktorej podstatou je, že „*persona est naturae rationalis individua substantia*“ – „osoba môže byť jedine individuálnou rozumnou substanciou“ ([6], 64,1337-1354), čiže nie je to iba *prosopon* (maska, rola sociálna funkcia, podmetovosť) ale skôr *hypostasis* a *substantia*, poukazujúc tak na individualitu a špeciálnosť osoby. Osoba je teda tým, čo je najdokonalejšie v prírode, je rozumným indivíduom uvedomujúcim si seba, jediným slobodným bytím, samostatným

¹⁹ Vznikla v 20.storočí a jej predstaviteľmi sú G.H. Mead, A.H. Maslow, M. Rokeach, C.R. Rogers, G.A. Kelley, E. Galanter, H.A. Simon.

²⁰ V antropológickom zameraní je tu obohatenie o elementy fenomenológie a v teologickej reflexii po Druhom Vatikánskom koncile je tu podstatný obohacujúci prvok a to idea Zmluvy. Idea Zmluvy je jednou z hlavných ideí, ktoré ovplyvnili teológiu i chápanie pojmu „osoby človeka a jeho prirodzenosti“ ([5],105-118).

²¹ Súčasná teológia zdôrazňuje biblický aspekt antropológického nazerania na túto problematiku, obsahujúci pravdu o človeku, ktorý bol stvorený na obraz Boží. Por. Gn 1, 26. Súčasne bol človek povolaný k dialógu lásky, ktorý je vyjadrený v ideí Zmluvy. Stvorenie, vykúpenie a spasenie človeka dáva najvyššiu dôstojnosť každému človekovi. Akt stvorenia stavia človeka do trojitej relácie: k Bohu, ku svetu a k iným ľuďom.

²² Logik, filozof, teológ a diplomat Anicius Manlius Severinus Boethius sa narodil približne v roku 480 v Ríme a zomrel pravdepodobne v Pavii okolo roku 524.

a podstatne odlišným od iných bytí. Táto dokonalosť spočíva v substancii a finalite (môže byť blízka a vzdialená) ([7], STh I, q.73, a. 1, c)čo možno vyjadriť dnešným jazykom nasledovne: dokonalosť spočíva v tom, že človek je osobou a svojím konaním smeruje k dosiahnutiu konečnej dokonalosti, presahujúcej človeka.

Teda osoba je samostatným podmetom vlastného konania a existencie, charakteristickým svojou rozumnosťou a slobodou, ktorá sú jedinečné a vlastné len človeku. Vo filozofických i teologických štúdiách o človeku sa objavuje známa koncepcia hylemorfizmu, predstavujúca zloženie z matérie a formy. Pomocou nej sa analyzuje tzv. *compositum humanum*, avšak je potrebné reflektovať problematiku ľudskej duše – *anima rationalis*. Ľudská duša je princípom a prameňom ľudskej spirituality a vďaka nej patrí človekovi titul osoby, majúcej neodňateľnú dôstojnosť, ktorá je fundamentom základných ľudských práv.

Lenže ľudská osoba sa nerealizuje výlučne len v určitých sociálnych, kultúrnych a historických podmienkach, lebo je prirodzenosťou (vlastnosťou) človeka, že pozostáva i zo spirituálnej duše, bytostne smerujúc tak k cieľu, prevyšujúcemu premieňajúce sa podmienky jeho vlastnej existencie ([8],nr.1).

Od neodňateľnej a nenarušiteľnej dôstojnosti ľudskej osoby, ktorej fundamentom je ľudská prirodzenosť, sa logicky odvodzuje fyzická integrita osoby, bezpodmienečná úcta k ľudskému životu, rešpekt voči svedomiu každej osoby, slobodnému mysleniu a prejavu človeka (čo však neznamená priznanie práva na prezentáciu ľži), religióznemu presvedčeniu a osobnej slobode. Tým sa *de facto* vyjadruje bytostný rešpekt voči osobe človeka.

Nasmerovanie na individuálne chápanie pojmu ľudskej osoby spočíva na odlišnosti, špecifickosti a neopakovateľnej osobnosti človeka je zacielením na principiálnu charakteristiku osobnej štruktúry človeka. Nemožno teda akceptovať redukcionistické filozofické ale niekedy i teologické názory nedoceňujúce konzekvencie skutočnosti, že človek je personálnym podmetom a že je sebarealizujúcou sa slobodnou ľudskou osobou, lebo sa jednoznačne javia ako nedostačujúce a plytké.

Už na základe stredovekej formulácie o človeku „*Quis est?*“ - „Kým je?“ (osoba, osobná substancija), čo označuje znamená neopakovateľnosť alebo „*Quo est?*“ - „Čím je?“ (rozumná a slobodná prirodzenosť), sa na konci druhého a začiatkom tretieho milénia prichádza k chápaniu osoby ako „osobného *suppositum*“ - teda človeka ako indivídua²³([9],375-391). *Sub – ponere* ako čosi, čo je položené „pod“, a tak vlastne „pod“ všetkým slobodným ľudským konaním, alebo „pod“ všetkým, čo sa v ňom deje (sebauvedomenie, myslenie, poznávanie, rozhodovanie...) je človek - osoba v perspektíve jej budúcnosti. „*Suppositum*“ poukazuje na samo bytie podmetom ([9],120-124), pričom tento podmet je v základoch každej dynamickej štruktúry, každého mravného konania a diania alebo podmetovosti, preto je nevyhnutnosťou zachovať postoj úcty ku špecifickým schopnostiam človeka, k jeho rozumu, vôli, slobode i svedomiu ([10],nr.12).

Možno konštatovať, že definovanie ľudskej prirodzenosti a ľudskej osoby v imanentnej spojitosti s dôstojnosťou tejto osoby v perspektíve budúcnosti je prejavom objavenia i afirmácie vlastnej identity, bytostným identifikovaním sa s danou realitou, ktorá sa nemôže degradovať na vlastnícky postoj človeka k tejto realite, lebo vykoreňuje a alienuje človeka, a tým bytostne odcudzuje človek seba samého.

Od bežného docenenia fenoménu ľudskej osoby sa následne naznačuje systém personalizmu²⁴. Tento personalizmus označuje predovšetkým dynamické zdokonaľovanie ľudskej individuálnej osoby: morálne i zdokonaľovanie života v spoločnosti tým spôsobom,

²³ Por. WOJTYŁA K. *Osoba: podmiot i wspólnota*. In: *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne*. Lublin 1994 s. 375-391.

²⁴ Schematicky zhrnutý historický vývoj pojmu osoba možno nájsť u mnohých autorov. Por. napr. ROTTER H. *Person und Ethik, Zur Grundlegung der Moraltheologie*. Innsbruck – Wien 1993, (prvá kapitola); BARTNIK CZ. S. *Personalizm*. Lublin 2000. (druhá kapitola).

aby čoraz lepšie a plnšie zodpovedalo človekovi vo všetkých sférach jeho života. To znamená, že ak chce človek bytostne naplniť seba samého – zadosťučiniť špecifickej dôstojnosti vlastnej osoby, tak sa logicky musí identifikovať s osobnou realitou, ktorá je podmetom z akéhokoľvek zorného uhla pohľadu a skúmania, hoci ju nemôže obsiahnuť v plnej miere chcenia.

Tento personalizmus vyplýva z faktu, že nakoniec celá realita zostáva pod znakom prirodzenosti osoby a jej dôstojnosti. Osoba, jestvujúc vo svete, je korunovaním reality a najvyšším stupňom interpretácie celého sveta prírody, ba viac celého kozmu, lebo v nej – v osobe človeka - je prezentovaná rekapitulácia celej prírody, je mikrokozmom transcendentným seba a prekračujúcim svet okolo seba.

Všetko, čo v stvorenom svete určuje pravdivú dokonalosť, sa musí istým dokonalejším spôsobom nachádzať v primárnej kauzálnosti, v teologickom aspekte chápania – v osobnom Bohu, ktorý je Absolútnym Bytím. V stvorenom svete najvyššiu dokonalosť určuje ľudská osoba – je to *perfectissimum ens*. Osoba človeka je vrcholným zjavom a vznešeným ľudským bytím – ikonou Boha, orientovanou skrze svoje *ratio* i *actus humanus*, ktorých fundamentom je sloboda, a to nielen k sebe a k iným ale dokonca i k Absolútnemu Bytiu. V istom zmysle je možná konštatácia, že aká je bytostná podstata konkrétneho bytia, taká je jeho prirodzená finalita alebo koniec.

Pre plnšie pochopenie je nevyhnutné zohľadniť antropologicko-biblickú koncepciu osoby, z ktorej vychádza teológia a to v kontexte vzťahovosti ľudskej osoby. Z tejto koncepcie vyplýva dôstojnosť, určenie i povolanie osoby človeka stvoreného na obraz Boží a povolaneho k dialógu formou Zmluvy. Teologický aspekt skúmania prezentuje akt stvorenia, vykúpenia a spasenia dáva najvyššiu dôstojnosť každému človekovi, pričom akt stvorenia stavia človeka do trojitej relácie: Absolútnemu bytiu k Bohu, ku svetu a k iným ľuďom.

V rámci teologického aspektu je relácia k Absolútnemu bytiu (Bohu) predstavuje fundament ľudskej existencie, ktorá sa uskutočňuje skrze rozpoznanie a realizáciu svojho povolania. Osoba dosahuje dospelosť (zrelosť) ak dokáže rozpoznať pravdivé od falošného a utvoriť si úsudok o objektívnej realite vecí ([11],nr.25). Stvorenie na obraz Boží je znakom, že človek je vrcholom a centrom stvorenia, pričom bol Bohom obdarovaný jeho vlastným dychom. Človek bol a neustále je vyzvaný k prijatiu daru Božej Lásky ako aj k slobodnej odpovedi na tento dar cestou pripodobnenia sa k Tomu, na Koho obraz bol stvorený.

Dôstojnosť osoby človeka stojí na ikone Absolútna, ktorý naznačuje existenciu človeka ako osoby (človek je pánom seba samého a vedome rozhoduje osebe). Dôstojnosť osoby je určená duchovnotelesnou jednotou človeka (človek je dušou a telom zároveň), pričom je obdarovaný schopnosťou realizácie svojej individuálnej bytosti cez možnosť rôzneho výberu (vyberajúc pravdivé hodnoty), konajúc tak v súlade so svojou prirodzenosťou.

Rozumnosť a sloboda sú jedným zo znakov dôstojnosti osoby človeka a prostredníctvom slobody sa človek vo vzťahu k Bohu vyslovuje za alebo proti. Podobnosť k Bohu je trvalá – nestratiteľná – prináleží do podstaty ľudskej prirodzenosti, pričom účinkom zla sa tento obraz znehodnocuje, ale neničí totálne.

Bytostná spoluúčasť na živote Boha je fundamentom života osoby človeka, ktorý je privilegovaným fenoménom v stvorení. Vzťah k Bohu je maximálne bytostná a podstatná v živote človeka, lebo človek sa nemôže odtrhnúť od Boha bez toho, že by nezaprel seba samého. Iba osobnou odpoveďou lásky na Lásku človek realizuje seba a svoju osobu ([12],nr.24) pravdivo prirodzeným a jemu vlastným spôsobom, ak však popiera transcendentno logicky začína prežívať drámu zničenia osobnej ľudskej jedinečnosti, neopakovateľnosti a narušenia dôstojnosti.

Človek ako osoba v relácii k svetu (prírode, kozmu) participuje na započatom diele stvorenia. Totiž on sám je korunou a vrcholom diela stvorenia, kde Absolútne bytie (Boh)

zveril (daroval) celé svoje stvoriteľské dielo (svet) človekovi²⁵, ktorý má v duchu Božieho plánu učiniť svet poddaným sebe rešpektujúc aspekt zodpovednosti a nezaslúženosti darov prijatých od Boha. Čiže človek má spolupracovať so Stvoriteľom a riadiť svet v spravodlivosti a svätosti, uznávajúc existujúci model vo svete daný od Boha. Človek ako osoba je povolaný pretvárať svet a sám tým dozrievať v plnosť človečenstva.

Osoba človeka má byť spolutvorcom na diele stvorenia, a nie konkurentom alebo súperom. Neustály pocit a postoj zodpovednosti za svet umožní osobe človeka rozvíjať sa a zároveň realizovať povolanie človeka (individuálne i v spoločnosti). Toto rozvíjanie je súčasne rozvojom osoby i osobnosti človeka, kde predmetom ľudského konania je príroda i stvorená prirodzenosť. Pretvárať svet prírody na svet kultúry je úlohou a vlastnosťou ľudskej osoby ([12],nr.53) a naplnením povolania vo vzťahu osoby k svetu.

Vo interpersonálnom vzťahu k (inej osobe) svojmu blížnemu je človek - osoba povolaný k životu v spoločnosti, spolu s inými a pre iných, čo je poukázaním na spoločenský (dialogálny) charakter ľudskej prirodzenosti. Ľudská spoločnosť nie iba prostredím, v ktorom človek žije, ale je chápaná ako plnosť (celok) účasti na dialógu lásky s každou osobou v časopriestorovej i transcendentnej perspektíve bytostného zacielenia na Absolútne.

Človek – osoba, má aktívnu a obetavú prirodzenosť, čiže má bytostnú potrebu dávania a obetovania seba (a teda lásky) - milovania- je to hlavný obsah a zmysel ľudského života a to zásadne rozhoduje o plnom osobnom rozvoji človeka, ak chce realizovať svoju špecifickú prirodzenosť, v plnosti dôstojnosti, jemu vlastnej.

Literatúra

[1] GIOVANNI PAOLO II. *La dignità dell' uomo fondamento di giustizia e di pace*. (All' Assemblea Generale dell' ONU New York 2.Ottobre 1979) Nr. 20. In: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*. Città dell' Vaticano 1996.

[2] TRESMONTANT C. *dejiny a smysl stvoření*. Praha 1993.

[3] WOJTYŁA K. *Miłość i odpowiedzialność*. Lublin 1986.

[4] WOJTYŁA K. *Osoba i czyn w aspekcie świadomości*. In: *Pastori et magistro*. Lublin 1966

[5] NAGÓRNY J. *Posłanictwo chrześcijan w świecie*. Lublin 1997.

[6] BOETHIUS SEVERINUS MANLIUS ANICIUS . *Liber de persona*, III.

[7] TOMÁŠ AKVINSKÝ. *Summa Theologiae*.

[8] GIOVANNI PAOLO II. Messaggio per la giornata mondiale per la pace, 8.dicembre 1987. *La libertà religiosa condizione per la pacifica convivenza*.

[9] WOJTYŁA K. *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne*. Lublin 1994

[10] GIOVANNI PAOLO II. *Redemptor hominis*.

[11] GIOVANNI PAOLO II. *Fides et ratio*.

[12] DRUHÝ Vatikánsky koncil. *Gaudium et spes*. Rím 1965.

In: Človek - príroda - kultúra. Brno 2005 s. 55-67. ISBN 80-210-3757-1

²⁵ Por. Gn 1. 26-29.